

Krzysztof Haptaś

Biblioteka parafialna w Osieku Jasielskim w okresie staropolskim : do roku 1748

Rocznik Kolbuszowski 15, 233-244

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Biblioteka parafialna w Osieku Jasielskim w okresie staropolskim (do roku 1748)

Biblioteki parafialne w okresie staropolskim istniały praktycznie w każdej polskiej parafii. Niestety, literatura naukowa opisująca je jest obecnie ilościowo stosunkowo uboga. Niewątpliwie wiąże się to z olbrzymią liczbą istniejących wówczas parafii, z których niemalże wszystkie posiadały przynajmniej księgi liturgiczne, a także z niezachowaniem się zdecydowanej większości zbiorów w kształcie chociażby staropolskim, brakiem należytego rozpoznania tego, co obecnie znajduje się w bibliotekach parafialnych czy zachowanymi spisami zawartości zbiorów parafialnych (wymagają one odpowiedniej wiedzy i praktyki w prawidłowej identyfikacji zawartości w związku z ich lakonicznością; przykładowo często podają samo nazwisko autora lub skrócony tytuł).

Nieliczna grupa książek i artykułów dotyczy historii i zasobów bibliotek parafialnych na większym terytorium. Zarys historii wspomnianych zbiorów w Polsce na przestrzeni wieków zaprezentowali A. Biernacka i M. Dubiński¹. Bibliotekom parafialnym na obszarze diecezji i archidiecezji swoje prace poświęcili: H. E. Wyczawski (diecezja krakowska)², J. Bednarczyk (archidiecezja krakowska)³ i B. Dygdała (diecezja chełmińska)⁴. Z kolei wspomniane zbiory parafialne lub ich fragmenty na obszarze archidiakona-

¹ A. Biernacka, M. Dubiński, *Zarys historii bibliotek parafialnych w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” [dalej: ABMK], 73 (2000), s. 9-21.

² H. E. Wyczawski, *Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI wieku*, „Polonia Sacra”, 6 (1953/1954), z. 2, s. 114-142; 7 (1955), z. 1, s. 27-68, z. 2, s. 159-173.

³ J. Bednarczyk, *Ewangelizacyjna rola bibliotek parafialnych w archidiecezji krakowskiej*, Kraków 2007.

⁴ B. Dygdała, *Biblioteki parafialne w diecezji chełmińskiej w XVII i XVIII wieku*, „Czasy Nowożytne”, 22 (2009), s. 145-161.

tów i prepozytur opisali: K. M. Kowalski (archidiakonat pomorski)⁵, K. Haptaś (archidiakonat sądecki)⁶, T. Moskal (archidiakonat sandomierski)⁷ i J. Szady (prepozytura wiślicka)⁸. O zasobach bibliotek parafialnych w dekanatach pisali: K. Haptaś (dekanaty Mielec i Miechocin)⁹, P. Jamioł (Lelów i Wolbrom)¹⁰, P. Kardys (dekanaty Bodzentyn i Kunów)¹¹, J. Kupiszewska (dekanat Nowa Góra)¹² i H. Mazur (dekanat Książ Wielki)¹³. Zbiorom parafialnym w poszczególnych parafiach swoje teksty poświęcili: A. Chlewicka (Krasne i Płock)¹⁴, K. Haptaś (Binarowa, Głogów Małopolski i Kolbuszowa)¹⁵,

⁵ K. M. Kowalski, *Księgozbiory parafialne archidiakonatu pomorskiego w XVI-XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993.

⁶ K. Haptaś, *Dzieła polskich autorów w bibliotekach parafialnych archidiakonatu sądeckiego w końcu XVI wieku*, ABMK, 80 (2003), s. 49-56; K. Haptaś, *Literatura o treści świeckiej w bibliotekach parafialnych archidiakonatu sądeckiego (koniec XVI wieku)*, ABMK, 82 (2004), s. 79-84; K. Haptaś, *Książki autorstwa Marcina Kromera w zbiorach parafialnych archidiakonatu sądeckiego w XVI-XVIII w.*, w: *Biskup Marcin Kromer (1512-1589). W służbie Kościoła, Ojczyzny i ziemi bieckiej*, red. W. Kret, S. Zych, Biecz 2013, s. 165-170.

⁷ T. Moskal, *Biblioteki parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVIII w.*, Sandomierz 2005.

⁸ J. Szady, *Księgozbiory parafialne w prepozyturze wiślickiej w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2008.

⁹ K. Haptaś, *Biblioteki parafialne dekanatu mieleckiego u schyłku XVI wieku*, „Rocznik Mielecki”, 6 (2003), s. 13-29; K. Haptaś, *Księgi liturgiczne w parafiach puszczańskich dekanatu miechocińskiego w XVII-XVIII w.*, „Biuletyn Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej”, 1 (2009), s. 97-105.

¹⁰ P. Jamioł, *Biblioteki parafialne dekanatów krakowskich: Lelów i Wolbrom w XVIII w.*, ABMK, 98 (2012), s. 121-148.

¹¹ P. Kardys, *Księgozbiory kościołów w dekanatach Bodzentyn i Kunów w latach 1738-1739 w świetle zbiorów Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, ABMK, 92 (2009), s. 129-139.

¹² J. Kupiszewska, *Biblioteki parafialne dekanatu Nowa Góra w świetle wizytacji biskupa Michała Jerzego Poniatowskiego z 1783 roku*, „Collectanea Historica”, 1 (2004), *Z dziejów oświaty i wychowania*, s. 57-98.

¹³ H. Mazur, *Biblioteki parafialne w dekanacie Książ Wielki w drugiej połowie XVIII wieku*, ABMK, 88 (2007), s. 109-131.

¹⁴ A. Chlewicka, *Księgozbiór parafialny z Krasnego w świetle XVIII-wiecznych inwentarzy*, w: *W kręgu historii i bibliologii. Prace ofiarowane ks. profesorowi Michałowi Marianowi Grzybowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Kropidłowski, Bydgoszcz 2007, s. 173-203; A. Chlewicka, *Biblioteka przy kościele św. Bartłomieja w Płocku*, w: *Książka w życiu Kościoła. Zbiór studiów*, red. T. Kruszewski, Toruń 2009, s. 103-131.

¹⁵ K. Haptaś, *Biblioteka parafialna w Kolbuszowej w czasach staropolskich (1604-1792)*, w: *Pięć wieków Kolbuszowej 1500/1508-2008. Studia, szkice i materiały z dziejów miasta i powiatu*, red. S. Zych, Kolbuszowa 2009, s. 75-87; K. Haptaś, *Głogowska biblioteka parafialna w okresie staropolskim*, w: *Matka Boża Głogowska. Dzieje – kult – przesłanie*, red. E. Gigilewicz, S. Zych, Lublin 2011, s. 75-83 (wyd. 2, Lublin 2014, s. 75-83); K. Haptaś, *Księgozbiór liturgiczny kościoła pw. św. Michała Archanioła w Binarowej w okresie staropolskim (1595-1767)*, w: *Binarowa. Studia i materiały z dziejów parafii*

P. Kardyś (Kurzelów)¹⁶, J. Mandziuk (Nysa)¹⁷, J. M. Marszalska (Pilzno)¹⁸, T. Moskał (Biała, Czyżów, Łęczna, Potok Wielki i Ruszków)¹⁹, H. E. Wyczawski (Pilzno)²⁰ i K. Zimnoch (Zabłudów)²¹.

Prezentowany artykuł należy do grupy tekstów przedstawiających zbiory parafialne w podstawowej jednostce administracji kościelnej, jaką była i jest parafia.

Parafia w Osieku Jasielskim powstała w 1365 roku wraz z lokacją miasta na prawie magdeburskim. Pierwotnie wchodziła w skład diecezji krakowskiej, archidiaconatu sądeckiego i dekanatu żmigrodzkiego. Pod koniec XVIII wieku, od roku 1786, weszła w skład diecezji tarnowskiej. Należała do niej do 1805 roku, a następnie włączona została w granice diecezji przemyskiej. Od roku 1992 przynależy administracyjnie do diecezji rzeszowskiej²².

Istniejący do dnia dzisiejszego drewniany kościół parafialny wzniesiony został około 1419 roku bądź na przełomie wieków XV i XVI. W okresie staropolskim Osiek Jasielski stanowił lokalne sanktuarium maryjne

i sanktuarium, red. W. Bielak, B. Walicki, S. Zych, Kolbuszowa 2011, s. 111-119; K. Haptaś, *Zbiory kolbuszowskiej biblioteki parafialnej (z XVI-XX w.)*, „Zwiastowanie”, 4 (2011), s. 141-146.

¹⁶ P. Kardyś, *Biblioteka przy kościele kolegiackim w Kurzelowie w okresie staropolskim*, „Roczniki Humanistyczne” [dalej: RH], 53 (2005), z. 2, s. 33-45.

¹⁷ J. Mandziuk, *Biblioteka przy kościele św. Jakuba w Nysie*, „Roczniki Biblioteczne” [dalej: RB], 20 (1976), z. 1-2, s. 27-78; J. Mandziuk, *Księgozbiór przy kościele św. Jakuba w Nysie (analiza zawartości)*, RB, 20 (1976), z. 3-4, s. 579-600; J. Mandziuk, *Erazmiana w bibliotece parafialnej w Nysie*, RB, 22 (1978), z. 3-4, s. 408-421.

¹⁸ J. M. Marszalska, *Historyczny księgozbiór dawnej biblioteki parafialnej w Pilźnie. Zarys dziejów i stan obecny*, w: *Pilzno. Archeologia – Kultura – Społeczeństwo*, red. B. Stanszek, Pilzno 2014, s. 25-42.

¹⁹ T. Moskał, *Księgozbiór parafii w Białej w świetle wizytacji generalnej z 1748 r.*, RH, 58 (2010), s. 113-122; T. Moskał, *Księgozbiór parafii w Czyżowie w świetle wizytacji generalnej z 1748 roku*, „Roczniki Historii Kościoła”, 3 (2011), s. 89-99; T. Moskał, *Biblioteka parafialna w Łęcznej w okresie przedrozbiorowym*, w: *Studia z dziejów parafii pw. św. Marii Magdaleny w Łęcznej*, red. R. Jop, Łęczna 2010, s. 115-120; T. Moskał, *Księgozbiór parafii w Potoku Wielkim w świetle wizytacji generalnej z 1748 roku*, ABMK, 92 (2009), s. 177-184; T. Moskał, *Księgozbiór parafii w Ruszkowie w świetle wizytacji generalnej z 1748 roku*, w: *Memoriae Ecclesiae custos. Księga pamiątkowa dedykowana ks. dr. Ryszardowi Banachowi w 70. rocznicę urodzin*, red. A. Żurek, Tarnów 2013, s. 147-156.

²⁰ H. E. Wyczawski, *Dar Marcina Glicjusza dla biblioteki parafialnej w Pilźnie*, „Studia Theologica Varsoviensia”, 16 (1978), s. 179-188.

²¹ K. Zimnoch, *Księgozbiory parafialne w Zabłudowie w XVII-XVIII w.*, „Rocznik Zabłudowski”, 1 (2007), s. 4-22.

²² S. Zych, B. Walicki, *Osiek Jasielski. Przewodnik po kościelnych i emigracyjnych dziejach miejscowości*, Osiek Jasielski 2013, s. 7, 17.

z czczonym obrazem Matki Bożej Śnieżnej. Niestety, w okresie zaborów, w trakcie reform józefińskich, kult maryjny w parafii został wygaszony (ponownie zyskiwał na sile od końca XIX wieku; obecnie, m.in. wskutek nawiedzeń obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, jest on mocno praktykowany). W miejsce zanikającego kultu maryjnego w parafii osieckiej z biegiem czasu wykształciło się i rozkwitło nabożeństwo do Chrystusa Przemienionego. Wiązało się ono z pojawieniem się w kościele parafialnym łaskami słynącego obrazu Pana Jezusa Przemienionego, który początkowo znajdował się w skasowanym przez Austriaków klasztorze Dominikanów w Nowym Żmigrodzie. Kult Chrystusa Przemienionego trwa w parafii w Osieku Jasielskim do dnia dzisiejszego²³.

Prezentowany artykuł opisuje zasób księżnicy parafialnej w Osieku Jasielskim w świetle informacji przekazanych przez wizytacje biskupie przeprowadzone w latach 1566-1748, a znajdujące się w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Kwerenda w tym temacie, przeprowadzona w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu, nie przyniosła pożądanego rezultatu. Oczywiście, należy przypuszczać, że w wyniku dalszych badań naukowych uda się odszukać jeszcze inne materiały źródłowe, które pozwolą w pełniejszy sposób przedstawić zasób omawianego księgozbioru parafialnego.

W świetle dostępnych informacji na przestrzeni prawie 200 lat osiecka biblioteka parafialna zaopatrzona była w niezbędną ilość ksiąg liturgicznych oraz w bliżej nieznaną liczbę innych ksiąg, z pewnością w zdecydowanej większości *pro docendo populo*, z których z tytułu w dostępnych wizytacjach biskupich wymieniona została tylko jedna. W końcu wieku XVI i w początkach XVII stulecia była ona dość skromna liczebnie, największa w połowie XVIII wieku.

Pierwsza z wizytacji biskupich, w której znalazła się informacja o zasobie książkowym parafii osieckiej, przeprowadzona została w latach 1565-1566 przez ks. Marka, plebana w Lipnicy i oficjała sądeckiego, z upoważnienia biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego²⁴. Niestety,

²³ Tamże, s. 26, 61-62, 64-67.

²⁴ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej: AKMK], Registrum seu acta visitationis ecclesiarum parochialium in archidiaconatu Sandecensi consistencium ac ecclesiasticarum personarum per venerabilem Marcum plebanum in Lipnyca et officialem Sandecensem commissariumquae per reverendissimum in Christo patrem et dominum Philipum Padnyewski dei gracia episcopum Cracoviensem specialiter datum et deputatum Anno Domini 1565 sexta octobris inceptae et 1566 ultima Januarii finitae..., sygn. AV Cap. 1 [dalej: AV Cap. 1].

Tabela 1. Księgi liturgiczne w kościele parafialnym w Osieku Jasielskim w latach 1595-1748

Rok	Mszały	Mszały pogrzebowe	Agendy	Graduały	Antyfony-rze	Psalterze	Ewangeliarze
1565-1566	*	–	*	*	*	*	–
1595	1	–	1	1	1	–	–
1602	2	–	3	–	1	–	–
1608	1	–	1	1	1	1	–
1748	2	1	2	1	1	1	1

Opracowanie własne autora na podstawie: AV Cap. 1, s. 157 (377); AV Cap. 2, k. 138; AV Cap. 21, s. 74; AV Cap. 26, s. 387 (373); TZ, t. 5, tabela 42. * – księga prawdopodobnie znajdująca się w kościele osieckim.

lakonicznie odnotowała ona, że na stanie kościoła parafialnego znajdowały się księgi niezbędne do sprawowania liturgii²⁵.

W końcu XVI wieku (w roku 1595) kanonik i prepozyt tarnowski ks. Krzysztof Kazimirski (zm. w 1618 roku) dokonał z ramienia biskupa krakowskiego, kardynała Jerzego Radziwiłła, wizytacji kanonicznej parafii wchodzących w skład m.in. dekanatu żmigrodzkiego²⁶. Opisał również parafię w Osieku Jasielskim, odnotowując istnienie w niej skromnego księgozbioru liturgicznego²⁷. W jego skład wchodził mszał, już w edycji rzymskiej, z pewnością dostosowany do uchwał w tym względzie podjętych na Soborze Trydenckim²⁸. Niewątpliwie świadczyło to dobrze o parafii, choć na dziewięć takich placówek kościelnych zwizytowanych wówczas w dekanacie żmigrodzkim aż sześć z nich (w tym w Osieku Jasielskim) posiadało już wspomnianą edycję mszału. Inaczej było z agendą. W osieckiej świątyni parafialnej używano jeszcze starej, wydanej na potrzeby prowincji

²⁵ Tamże, s. 157 (377).

²⁶ AKMK, Acta visitationis exterioris decanatuuum Pilznensis, Mielecensis, Ropczicensis, Biecensis, Jaslensis et Zmigrodensis ad archidiaconatum Sandecensem pertinentium per reverendum dominum Christophorum Kazimirski... Anno Domini 159 quinto... factae seu expeditae, sygn. AV Cap. 2 [dalej: AV Cap. 2].

²⁷ Tamże, k. 138.

²⁸ Do roku 1595 prasy drukarskie w Europie opuściło bardzo wiele wydań mszałów rzymskich zgodnych z wymogami podjętymi na Soborze Trydenckim. Przykładowo: *Missale Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Pii V. Pont. Max. iussu editum: cum Calendario Gregoriano accomodatum*, Venetiis: apud Iuntas, 1583, 2°; *Missale Romanum...*, Antverpiae: ex officina Christophori Plantini, 1585, 4°, czy *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum... Pii V pont. Max. iussu editum...*, Lugduni: apud Gulielmum Rovillium, 1586, 2°; *Missale Romanum...*, Antverpiae: ex officina Plantiniana, apud viduam et Ioannem Moretum, 1593, 4°; *Missale Romanum...*, Antverpiae: ex officina [P]lantiniana, Apud Viduam et Ioannem Moretum, 1596, 2°. J. Gwóźdźnik, E. Różycki, *Druki XVI wieku w zbiorach biblioteki katedralnej we Lwowie*, Warszawa 2008, s. 166-167.

gnieźnieńskiej, mimo że od kilku lat można było nabyć nową²⁹, opracowaną z inicjatywy prymasa arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego Stanisława Karnkowskiego przez kanonika poznańskiego, gnieźnieńskiego i krakowskiego ks. Hieronima Powodowskiego (ok. 1543-1613)³⁰. Zaistniała sytuacja prawdopodobnie związana była z możliwościami finansowymi parafii, wykluczającymi zakup kolejnej, po mszale w edycji rzymskiej, nowej pozycji książkowej. Nie była ona czymś niezwykłym, gdyż w czasie trwania wizytacji „radziwiłłowskiej” na terenie archidiaconatu sądeckiego tylko 12 kościołów parafialnych było zaopatrzonych w agendę H. Powodowskiego i żaden z nich nie leżał na terenie dekanatu żmigrodzkiego³¹. W zbiorze parafialnym znajdowały się również dwie inne niezbędne księgi liturgiczne – graduał i antyfonarz³². Pierwsza z nich była papierowa i obejmowała tylko fragment *de Commoni*. Wiekowo nie była najmłodsza, skoro została określona jako stara. Z kolei antyfonarz, mimo że odpowiedni treściowo, znajdował się w fatalnym stanie zachowania. Został opisany jako poszarpany, podziurawiony. W obu przypadkach księgi z pewnością były rękopiśmienne, choć w ich opisie tego nie zaznaczono, gdyż na miejscowym rynku wydawniczym brak było wówczas graduałów i antyfonarzy w wersji drukowanej.

W końcu XVI wieku księgi liturgiczne będące na stanie osieckiego kościoła parafialnego nie były jedynymi znajdującymi się w parafii. Wizytujący odnotował również, że miejscowy proboszcz – ks. Marcin z Morawicy – posiadał swój prywatny, niewielki księgozbiorek. W jego skład wchodziły m.in. brewiarz rzymski oraz postylla autorstwa ks. Jakuba Wujka i homilie św. Grzegorza³³.

Siedem lat po wizytacji „radziwiłłowskiej” przeprowadzona została kolejna lustracja biskupia parafii w Osieku Jasielskim. Uskutecznił ją proto-notariusz apostolski, prepozyt i dziekan wojnicki ks. Andrzej Chrościński

²⁹ *Agenda seu ritus caeremoniarum ecclesiasticarum, ad uniformem ecclesiarum per universas provincias regni Poloniae usum, officio romano conformati. Ex decreto synodi provincialis petricoviensis...* (P. I-II), Cracoviae, in architypographia regia et ecclesiastica Lazari, 1591, pars II, 1592. Ten sam tytuł wydany w 1593 roku. E XII, 72.

³⁰ M. Korolko, *Powodowski Hieronim*, w: *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. 28, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 282, 283.

³¹ K. Haptaś, *Księgi liturgiczne w kościołach parafialnych archidiaconatu sądeckiego w XVI-XVIII w.*, Mielec 2011, kprs, s. 43-44. Oprócz wspomnianych 12 świątyń parafialnych, w kolejnych 49 znajdowały się agendy określone jako nowe, prawdopodobnie w opracowaniu H. Powodowskiego. W tej grupie były już trzy parafie położone na terenie dekanatu żmigrodzkiego: Jaśliska, Nowy Żmigród, Stary Żmigród. Tamże, s. 44-46.

³² W dekanacie żmigrodzkim w końcu XVI w. trzy parafie – Bóbrka, Skalnik i Wietrzna – w ogóle nie posiadały antyfonarzy. Tamże, s. 87.

³³ S. Zych, B. Walicki, s. 18.

z ramienia biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego³⁴. W roku 1602 odnotowana została dużo obszerniejsza biblioteka parafialna³⁵. Nadal znajdował się w niej mszał w edycji rzymskiej³⁶. Z pewnością był to ten sam egzemplarz co w 1595 roku, ale został pełniej opisany. Był on w formacie *in folio, okowany*. Zaopatrzony w jedwabny regestr (rejestr), co jest niezwykle ciekawą informacją, unikatową w skali całego archidiaconatu sądeckiego. Wydaje się, że ów regestr został sporządzony pomiędzy obydwoma wizytacjami. W zbiorze pojawił się ponadto drugi mszał – *stary barzo*, rękopiśmienny, sporządzony dla diecezji krakowskiej. Być może był on na stanie parafii już w końcu XVI wieku, ale z niezrozumiałej przyczyny nie został wówczas odnotowany³⁷. Niezwykle ciekawa sytuacja związana była z agendami. W kościele parafialnym nadal znajdowała się księga wydana na potrzeby prowincji gnieźnieńskiej, w formacie *in quarto* (wydaje się, że ta sama co przed siedmioma laty). W międzyczasie pojawiła się jednak nowa agenda, w formacie *in folio, okowana*, z pewnością H. Powodowskiego³⁸. Oprócz powyższych dwóch w Osieku Jasielskim odnotowana została trzecia agenda, w formacie *in 8*, określona jako krakowska. I w tym przypadku można zaryzykować twierdzenie, że była ona obecna w księgozbiornie w roku 1595, ale z bliżej nieznannej przyczyny nie odnotowana przez przeprowadzającego wówczas wizytację. Spośród pozostałych ksiąg w zbiorze parafialnym znajdował się antyfonarz *piszany* (rękopiśmienny), być może ten sam co w roku 1595. W 1602 roku, z bliżej nie określonego powodu, nie odnotowany został graduł. W zestawie ksiąg pojawiła się ponadto jedyna książka nie będąca liturgiczną³⁹ – *Porządek sądów i spraw miejskich prawa*

³⁴ AKMK, Acta visitationis exterioris quatuor decanatum Jaslensis, Smigrodensis, Becensis et Voinicensis... per reverendum dominum Andream Chroscinski protonotarium apostolicum, praepositum et decanum Voinicensem conscripta Anno Domini 1602, sygn. AV Cap. 21 [dalej: AV Cap. 21].

³⁵ Tamże, s. 74.

³⁶ Na początku XVII wieku w dekanacie żmigrodzkim 63,63% wszystkich mszałów stanowiły pozycje nowe, rzymskie. K. Haptaś, *Księgi liturgiczne w kościołach parafialnych archidiaconatu sądeckiego*, s. 16.

³⁷ Mszał ten jak i jedna z agend mogły jednak trafić do zbioru osieckiego w formie darowizny od kapłana (-ów) związanego (-ych) z parafią.

³⁸ W 1602 roku w dekanacie żmigrodzkim nowe agendy znajdowały się, prócz Osieka, w Jaśliskach, Samokłeskach i Starym Żmigrodzie. K. Haptaś, *Księgi liturgiczne w kościołach parafialnych archidiaconatu sądeckiego*, s. 55.

³⁹ W zestawie książek odnotowana została również metryka – *Xiąszka druga in folio wiazana na mętrikę*. AV Cap. 21, s. 74.

magdeburgskiego⁴⁰ pióra Bartłomieja Groickiego (zm. w 1605 roku), znawcy prawa magdeburgskiego, autora dzieł prawniczych w języku polskim⁴¹.

Kolejna wizytacja biskupia, która podała skład księgozbioru ściśle liturgicznego w parafii Osiek Jasielski, przeprowadzona została w 1608 roku, w sześć lat po pierwszej wizytacji siedemnastowiecznej. Uskutecznił ją ks. Piotr Skidziński, archidiacon zawichojski, i ks. Marcin Kłociński, prepozyt biecki⁴². Odnotowała ona wówczas kanon ksiąg liturgicznych⁴³. W zbiorze znajdował się mszał rzymski, agenda H. Powodowskiego (obydwie z pewnością te same co wcześniej) oraz gradual⁴⁴, antyfonarz⁴⁵ i psalterz⁴⁶. Ostatnie trzy księgi były nowe, drukowane, dostosowane do rytu mszału i brewiarza rzymskiego.

W roku 1618 przeprowadzona została jeszcze jedna wizytacja biskupia, obfitująca w spisy książek znajdujących się w parafiach archidiaconatu sądeckiego⁴⁷. Niestety, nie podała ona zawartości zbioru w Osieku Jasielskim.

⁴⁰ M.in.: *Porządek Sądów y spraw mieyskich, Prawa Maydeburgskiego*, [Kraków], Lazarus Andreae impressit, 1559, 4°; *Porządek Sądów y spraw mieyskich, Prawa Maydeburgskiego: na wielu mieyscach poprawiony*, [Kraków], Lazarus Andreae impressit, 1562, 4°; [Kraków], Lazarus Andreae impressit 1566, 4°. E XVII, 405-406.

⁴¹ K. Koranyi, M. Patkaniowski, *Groicki (Grodzicki) Bartłomiej*, w: *PSB*, t. 8, Wrocław – Kraków – Warszawa 1959-1960, s. 628-629.

⁴² AKMK, *Visitatio ecclesiarum in decanatibus Mielecensi, Robczycensi, Strzyżoviensi, Pilsnensi, Jaslensi, Zmigrodensi, Biecensi per reverendos Petrum Skidziński archidiaconum Zawichostensem et Martinum Kłociński praepositum Biecensem de anno 1608 peracta*, sygn. AV Cap. 26 [dalej: AV Cap. 26].

⁴³ Tamże, s. 387 (373).

⁴⁴ *Graduale Romanum*, Kraków, A. Piotrkowczyk, 1600; M. Juda, *Przywileje drukarskie w Polsce*, Lublin 1992, s. 46.

⁴⁵ *Antiphonarium iuxta ritum Breviarij Romani ex decreto... concilij Tridentini restitutum... ad uniformem ecclesiarum per universas regni Poloniae provincias usum congestum, auctoritate... archiepiscopi Gnesnensis et provincialium regni Poloniae episcoporum editum...* – [Var. A], Cracoviae: in officina typographica Andreae Petricovij, [post 24 V] 1600, 2°. J. Trypućko, *The Catalogue of the Book Collection of the Jesuit College in Braniewo held in the University Library in Uppsala*, extended and completed by M. Spandowski, edited by M. Spandowski, S. Szyller, vol. 2, *The 16th and 17th Century Books*, Warszawa – Uppsala 2007, s. 30.

⁴⁶ *Psalterium secundum ritum Officij Romani, ex Decreto Sacrosancti Concilij Tridentini restitutum, per hebdomadam dispositum. Cum Antiphonarum, Psalmorum, Hymnorum, totiusque Officij cantu et notis, iuxta consuetudinem Provinciae Poloniae. Jussu et auctoritate Ill. Dn. Cardinalis Radivili Episcopi Cracoviensis. pro accessitate Dioecesis suae, editum et approbatum*, Cracoviae, In Officina Typographica Andreae Petricovij, 1599, 2°. E XXV, 387.

⁴⁷ AKMK, *Visitatio ecclesiarum parochialium in decanatibus: Boboviensi, Sandecensi, Neoforiensi, Becensi, Jaslensi, Zmigrodensi, Pilsnensi, Strzyżoviensi, Ropczycensi et*

Ostatnia wizytacja, która przekazała informacje o osieckiej bibliotece parafialnej, przeprowadzona została w 1748 roku, w 140 lat po ostatniej, zawierającej takie wiadomości⁴⁸. Uskuteczniła ona została z ramienia biskupa krakowskiego Andrzeja Stanisława Załuskiego. Odnotowała istnienie dwóch mszałów, jednego mszału rekwalnego⁴⁹, dwóch agend, graduau, antyfonarza i psalterza oraz ewangeliarza (nie sposób stwierdzić, czy wśród nich były pozycje, o których przekazały informacje wcześniejsze wizytacje). Podała również, że oprócz wymienionych ksiąg znajdowało się wiele innych, niestety nie wymienionych chociażby z nazwisk ich autorów czy tytułów⁵⁰.

Wizytacja z roku 1748 jest na dzień dzisiejszy ostatnią z okresu staropolskiego, przekazującą dane o książkach znajdujących się w parafii osieckiej. Następnym dokumentem, który podaje takie informacje, jest inwentarz kościelny z 1814 roku. Wymienia on istnienie trzech mszałów: dwóch starych (może jeszcze tych z połowy wieku XVIII?) i jednego nowego, a ponadto antyfonarza, graduau i dużego rytuału⁵¹.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w latach 1565-1748, z drobnymi wyjątkami w postaci braku niektórych ksiąg liturgicznych, kościół parafialny w Osieku Jasielskim zaopatrzone był w niezbędny komplet wymaganych odgórnymi nakazami pozycji.

Częściowo można pokusić się o przedstawienie zasobu osieckiej świątyni parafialnej na tle pozostałych, o charakterze miejskim, znajdujących się na terenie tego samego dekanatu – dekanatu żmigrodzkiego. Dokonując takiego porównania, widać że u schyłku wieku XVI zbiory ksiąg liturgicznych w Dukli, Jaśliskach, Osieku Jasielskim, Nowym Żmigrodzie i Starym Żmigrodzie praktycznie były identyczne. Różnice między nimi związane były głównie z tym, czy dany tytuł był w nowej czy w starej edycji (liczebne były nieznaczące). W przypadku mszału, wszystkie wspomniane parafie posiadały już edycje rzymskie, ale dukielska w dwóch egzemplarzach⁵². Jeżeli chodzi o agendy, tylko kościoły parafialne w Dukli i Osieku Jasielskim zaopatrzone były w pozycje stare, pozostałe trzy świątynie parafialne już w nowe⁵³. Z kolei w przypadku antyfonarza tylko w parafii

Mielecensi a.D. 1618 facta, sygn. AV Cap. 39.

⁴⁸ AKMK, Tabele Załuskiego, t. 5, Decanatus Becensis, Jaslensis, Zmigrodensis... [dalej: TZ, t. 5], tabela 42.

⁴⁹ Może: *Missae pro defunctis, ex Missali Romano recognito cum Ordinario et Canone, ut in ipsis servatur desumptae. Ad usum Ecclesiarum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae reimpressae*, Cracoviae 1740, 2°. E XXII, 424.

⁵⁰ TZ, t. 5, tabela 42.

⁵¹ S. Zych, B. Walicki, s. 35.

⁵² AV Cap. 2, k. 133, 138, 140v, 142, 143v.

⁵³ Tamże.

osieckiej został on określony jako dobry. W pozostałych zbiorach, prócz dukielskiego, owe księgi liturgiczne były niekompletne lub budziły poważne zastrzeżenia wizytującego⁵⁴. Nieco odmienna sytuacja zachodziła w przypadku graduałów. W Osieku Jasielskim nie był on kompletny, ale w porównaniu chociażby z Jaśliskami (jeden graduał był poszarpany, podziurawiony, a dwa kolejne, pergaminowe, w ogóle nie dostosowane do obowiązujących wymogów) czy Starym Żmigrodem (graduał pergaminowy, stary nie zintegrowany i niedostosowany do mszału rzymskiego) nie wzbudził zastrzeżeń ks. Kazimirskiego⁵⁵. W przypadku jednej księgi liturgicznej – psalterza – parafia osiecka nie była w nią zaopatrzona. Podobnie było z kościołami parafialnymi w Jaśliskach i Starym Żmigrodzie⁵⁶. W przypadku kolejnej wizytacji, z 1602 roku, analiza porównawcza zawężyła się tylko do trzech parafii miejskich, gdyż wówczas nie odnotowany został zasób liturgiczny świątyni parafialnych w Dukli i Nowym Żmigrodzie. Wśród nich zdecydowanie najlepiej prezentują się zbiory jaśliski i starożmigrodzki, w których wszystkie pozycje były już nowe (w tym ostatnim raptem trzy)⁵⁷. Z kolei osiecki był najliczniejszy, choć posiadał tylko siedem woluminów, ale wśród nich jeden nie będący pozycją liturgiczną⁵⁸. Następną wizytacja, z roku 1608, zaprezentowała jeszcze inne dane⁵⁹. Jeżeli chodzi o ilość posiadanych ksiąg liturgicznych, parafia w Osieku Jasielskim była uboższa od pozostałych. Tylko w niej i w zbiorze starożmigrodzkim znajdowały się pojedyncze egzemplarze mszałów rzymskich⁶⁰. W pozostałych były po dwie sztuki tychże (Dukla i Jaśliska), a nawet trzy (Nowy Żmigrod)⁶¹. Jeżeli chodzi o agendy, wszędzie były w opracowaniu H. Powodowskiego⁶². Antyfonarze również wszędzie, z wyjątkiem Starego Żmigrodu, były nowe, drukowane w Krakowie⁶³. W przypadku graduałów w dwóch zbiorach – dukielskim i nowożmigrodzkim – były one stare i pergaminowe; w pozostałych nowe (brak tego określenia tylko w przypadku Jaślisk) i drukowane w Krakowie⁶⁴.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ AV Cap. 21, s. 81, 91.

⁵⁸ Tamże, s. 74.

⁵⁹ Interesujące, że wizytujący wówczas parafię w Osieku Jasielskim opisał ją jako wiejską. Zob. AV Cap. 26, s. 387 (373).

⁶⁰ Tamże, s. 384 (370), 387 (373).

⁶¹ Tamże, s. 364 (350), 369 (355), 381 (367).

⁶² Tamże, s. 364 (350), 369 (355), 381 (367), 384 (370), 387 (373).

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże. W przypadku Jaślisk i Starego Żmigrodu zostało dopisane, że zostały one wydrukowane na papierze.

W psalterze zaopatrzone były świątynie parafialne w Jaśliskach, Nowym Żmigrodzie i Osieku Jasielskim⁶⁵. (Interesujące, że w pierwszej z nich był egzemplarz drukowany w Wenecji; w całym archidiaconacie sądeckim identyczne pozycje występowały jeszcze w dziesięciu innych kościołach parafialnych, wśród nich kolejnych sześć było miejskimi – Biecz, Dębowiec, Jasło, Mielec, Pilzno i Rzochów)⁶⁶. W pozostałych dwóch były one również drukowane, ale w Krakowie (nowoźmigrodzki był papierowy, a osiecki został określony jako nowy)⁶⁷. Ostatnia z analizowanych wizytacji biskupich, przeprowadzona w 1748 roku, przekazała kolejne informacje. W ich świetle najbardziej okazały księgozbiór liturgiczny spośród innych zbiorów miejskich w dekanacie żmigrodzkim znajdował się w parafii w Dukli – dziesięć pozycji⁶⁸. Kolejne były w Jaśliskach i Osieku Jasielskim – znajdowało się w nich po dziewięć ksiąg⁶⁹. Zdecydowanie najuboższy księgozbiór liturgiczny odnotowany został w świątyni parafialnej w Starym Żmigrodzie – tylko trzy pozycje⁷⁰. Najwięcej mszałów posiadały parafia dukielska i jaśliska – po cztery (w pierwszej z nich zostało wyraźnie zaznaczone, że wszystkie były w edycji rzymskiej)⁷¹. Połowę mniej mszałów znajdowało się w zbiorze osieckim, a tylko po jednej sztuce w nowoźmigrodzkim (rzymski) i staroźmigrodzkim⁷². Dwa mszały rekwalne posiadała świątynia parafialna w Dukli, po jednym egzemplarzu pozostałe, z wyjątkiem jaśliskiej, w której brakowało takiej pozycji⁷³. W przypadku agendy, jedna parafia nie posiadała tej książki – w Nowym Żmigrodzie⁷⁴. W pozostałych, z wyjątkiem tych w Dukli i Starym Żmigrodzie (w obu przypadkach *major et minor*), obecne były po dwie sztuki wspomnianej pozycji⁷⁵. W Jaśliskach jedna z nich była nowa⁷⁶. Wszystkie parafie z wyjątkiem staroźmigrodzkiej posiadały antyfonarze⁷⁷. Graduałów nie było w świątyniach parafialnych w Dukli i Starym Żmigrodzie⁷⁸. Z kolei jeżeli chodzi o psalterze, tylko

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże, s. 381 (367); K. Haptaś, Księgi liturgiczne w kościołach parafialnych archidiaconatu sądeckiego, s. 132-133.

⁶⁷ AV Cap. 26, s. 369 (355), 387 (373).

⁶⁸ TZ, t. 5, tabela 38.

⁶⁹ Tamże, tabela 39, 42.

⁷⁰ Tamże, tabela 45.

⁷¹ Tamże, tabela 38, 39.

⁷² Tamże, tabela 45, 46.

⁷³ Tamże, tabela 38, 39, 42, 45, 46.

⁷⁴ Tamże, tabela 46.

⁷⁵ Tamże, tabela 38, 45.

⁷⁶ Tamże, tabela 39.

⁷⁷ Tamże, tabela 38, 39, 42, 45, 46.

⁷⁸ Tamże, tabela 38, 45.

w jednej parafii – w Starym Żmigrodzie – owa pozycja nie występowała⁷⁹. Ponadto, wśród wspomnianych parafii miejskich tylko w osieckiej znajdował się ewangeliarz⁸⁰.

The parish library attached to the church in Osiek Jasielski in the Old Polish period (to 1748)

Parish libraries in the Old Polish period existed in almost every Polish parish. They included liturgical books and so called *pro docendopulo*. In many cases they had only the first ones.

The parish library in Osiek Jasielski contained almost exclusively liturgical books necessary for holding church services. The only exception was the work of law by Bartłomiej Groicki. Despite the fact that it was a collection typical of many libraries from small towns or villages of that time, it constituted the evidence of book culture in that village.

⁷⁹ Tamże, tabela 45.

⁸⁰ Tamże, tabela 42.